

УДК 37.015.3:159.923

DOI: 10.12958/2227-2844-2020-2(333)-2-46-53

Назмієв Антон Олександрович,

аспірант ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

nazmiev.anton.0603@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7939-8733>

СУТНІСТЬ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КОМПОНЕНТУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Реалізація нової освітньої парадигми в Україні створює виклик для закладів вищої освіти: не просто формувати систему знань, умінь та навичок (так званих ЗУНів), а формувати та розвивати необхідний комплекс компетентностей у студентів на основі знань, умінь та навичок для їх особистісного, професійного становлення й успішності в сучасному мінливому світі. Однією з ключових загальних компетентностей майбутніх фахівців різних галузей суспільства є соціальна компетентність, яку ми розглядаємо як інтегровану якість особистості, що уявляє собою динамічну комбінацію цінностей, мотивів, знань, умінь, навичок, індивідуально-психологічних якостей та дозволяє особистості бути успішною в освітній, соціокультурній, професійній діяльності на основі гармонійного співіснування внутрішнього світу та зовнішньої мінливої соціальної реальності.

Складність явища соціальної компетентності дозволила нам умовно визначити її структурні компоненти, що комплексно відбивають досліджуваний феномен: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий, індивідуально-психологічний.

Індивідуально-психологічний компонент соціальної компетентності наразі є предметом наукових досліджень соціальних, освітніх, поведінкових галузей знань, але залишається до кінця не з'ясованим у науковому просторі соціальної роботи / соціальної педагогіки. Джерельною базою наукової розвідки стали праці вчених, які вже зробили внесок у розробку сутності та структури соціальної компетентності особистості (Л. Варяниця, Д. Годлевська, Т. Гущина, М. Докторович, С. Курінна, В. Ляшенко, К. Осадча, І. Печенко, О. Позднякова, С. Семчук, Р. Скірко, Н. Фалько, Л. Шеїна та ін.).

Тому *метою* нашої статті стало розкриття сутності та характеристика індивідуально-психологічного компонента соціальної компетентності студентів на основі узагальнення різних наукових поглядів учених у галузях соціальної роботи / соціально педагогіки.

Провідними методами дослідження було обрано теоретичний аналіз і синтез поглядів науковців на проблему визначення індивідуально-психологічного компоненту соціальної компетентності особистості.

За визначенням О. Караман, В. Курила, С. Максименко, С. Савченка, С. Соловієнко та ін., *індивідуально-психологічні особливості* – неповторна своєрідність фізіологічної, психічної та психологічної організації кожної людини. Природною передумовою індивідуальних особливостей людини є спадкові та природжені біологічні особливості будови та функцій організму. Індивід народжується з властивими йому конкретними задатками, на ґрунті яких упродовж життя залежно від умов виховання розвиваються й формуються притаманні певному індивіду будова та функції організму, особистісне психічне буття, психологічні якості (Максименко & Соловієнко, 2000). До індивідуально-психологічних особливостей людини належать рівень сформованості психічних та фізіологічних властивостей її як індивіда та рівень розвитку психологічних якостей – як особистості, зокрема цінностей, мотивів, установок, системи знань, досвіду, поведінки, міжособистісної взаємодії, соціальної активності тощо (Курило & Савченко & Караман, 2018).

Л. Варяниця в структурі індивідуально-психологічного компоненту соціальної компетентності особистості розглядає особистісні здобутки, настанови, принципи, традиції, які індивід набуває протягом життя (Варяниця Л. О., 2006).

Д. Годлевська передбачає в цьому компоненті професійно-особистісні якості (рефлексія, креативність, емпатія), що визначають позицію і спрямованість людини як особистості, індивіда та суб'єкта діяльності, а також емоційний прояв цих якостей (Годлевська, 2007).

Т. Гущина пов'язує індивідуально-психологічний компонент соціальної компетентності із самовизначенням особистості в умовах складної взаємодії зовнішніх (соціально детермінованих) і внутрішніх (індивідуально-особистісних) чинників (Гущина, 2008).

М. Докторович в індивідуально-психологічному компоненті вбачає усвідомленість дій особистості на основі роздумів, розуміння, аналізу, стереотипів тощо. Це – пошук ідентичності особистості, що, у свою чергу, формує «Я-образ». Завдяки сформованості образу «Я» формуються знання, вміння, навички, притаманні соціально компетентній особистості (Докторович, 2007).

С. Курінна особистісно-психологічний компонент описує як процес індивідуалізації (пошук засобів утвердження своєї індивідуальності в процесі ототожнення із соціумом), інтеграції (подолання суперечності, заснованої на прагненні соціуму уподібнити особистість до власних очікувань, а особистості – до персоніфікації (Курінна, 2004).

В. Ляшенко виокремлює в індивідуально-психологічному компоненті соціальної компетентності декілька складників: загальні (фізичний, когнітивний, мовленнєвий, психологічний, соціальний,

сенсорний, інтелектуальний розвиток) та спеціальні (знання та вміння стабілізації внутрішніх та зовнішніх обставин, досвід оцінки стану свого розвитку та можливостей, вміння оцінювати життєву ситуацію та адекватно діяти, наявність інструментарію вирішення завдань життєдіяльності) (Ляшенко, 2005).

К. Осадча до індивідуально-психологічного компоненту включає комплекс здатностей до аналізу, синтезу зіставлень і порівнянь, діагностики і прогнозування, гнучкості та критичності мислення, організації та планування, аналітичного мислення з метою прийняття ефективних рішень у професійній діяльності (Осадча, 2010).

І. Печенко демонструє, як процес формування індивідуально-психологічного компоненту відбувається в процесі проходження індивідом важливих вікових самоцінних періодів життя. Ці періоди характеризуються неповторністю соціальної ситуації розвитку, системою соціальних стосунків, котрі формують неповторний індивідуальний життєвий досвід особистості (Печенко, 2003).

О. Позднякова характеризує індивідуально-психологічний компонент як соціально-культурний досвід (комплекс знань, умінь, цінностей, норм, традицій). Інтегративний результат цього досвіду передбачає зміщення акцентів з їх накопичення до формування здатності застосовувати досвід діяльності при вирішенні життєвих проблем, брати на себе відповідальність, проявляти ініціативу, активність у командній роботі, попереджувати і вирішувати конфлікти, бути толерантним у складних ситуаціях, проявляти емпатійність (Позднякова, 2010).

За думкою С. Семчук, у процесі отримання життєвого досвіду індивід набуває інтегрально нового досвіду життєвої компетенції, що можна назвати індивідуальними характеристиками особистості (Семчук, 2010).

Р. Скірко розглядає індивідуально-психологічний компонент як якість особистості, яка забезпечує взаємодію зі світом на основі позитивного ставлення до себе та інших людей; як ресурс особистості, який зумовлює її соціальну поведінку й відносини; як результат упевненої поведінки, фактор розвитку соціальної зрілості й соціалізації, здатність людини долати соціальні проблеми (Скірко, 2010).

Н. Фалько вказує, що на індивідуально-психологічний аспект розвитку особистості впливає успішність у таких сферах життя: життєва, професійна, міжособистісна, соціальна. Індивідуально-психологічна організація індивіда дозволяє йому приймати самостійно рішення та брати відповідальність за їх наслідки, що слугує важливим внутрішнім чинником процесу саморозвитку, самовдосконалення, саморегуляції. Рівень сформованості особистісних та професійних якостей особистості майбутнього фахівця завжди відбивається у специфіці його поведінки, спілкуванні, науковій та суспільній діяльності. Дослідниця виокремлює окремі аспекти індивідуально-психологічних якостей особистості:

емпатія, емоційні особливості, ціннісні орієнтації, рефлексія, психічні стани і психофізіологічні проблеми, мотиви, проблеми професійного самовизначення, а також деякі питання, пов'язані з окремими видами діяльності, окремими етапами життя індивідів (Фалько, 2009).

Л. Шеїна в індивідуально-психологічному компоненті вбачає як цілеспрямованість індивіда, його здатність ставити цілі щодо власної діяльності, узгоджувати їх із ключовими цілями закладу освіти, державної молодіжної політики. Під індивідуальною соціальною активністю розуміє усвідомлену соціально активну поведінку, спрямовану на захист власних інтересів, цінностей, ідеалів, а також досягнення реальних успіхів у реалізації індивідуальних та групових інтересів, цінностей, ідеалів (Шеїна, 2010).

Отже, *індивідуально-психологічний компонент* соціальної компетентності студента ЗВО ми розглядаємо як унікальну, неповторну комбінацію фізіологічних, психічних та психологічних якостей особистості, який визначає індивідуальний стиль життєдіяльності та розвитку особистості у взаємодії із соціумом.

Список використаної літератури

- 1. Варяниця Л. О.** Дитяча субкультура як фактор соціалізації молодшого школяра в навчально-виховному процесі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / ЛНУ ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2006. 15 с.
- 2. Годлевська Д. М.** Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Нац. пед. унів. ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 12 с.
- 3. Гущина Т. Ю.** Внутрішньоособистісний конфлікт як фактор соціалізації студентської молоді: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07 / Держ. вищ. нав. закл. ун. менедж. осв. Київ, 2008. 11 с.
- 4. Докторович М. О.** Формування соціальної компетентності старшого підлітка з неповної сім'ї: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Інст. проблем виховання Нац. акад. пед. наук України. Київ, 2007. 20 с.
- 5. Курінна С. М.** Особливості соціалізації дітей шести-семи років в різних умовах життєдіяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / ЛНПУ ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2004. 10 с.
- 6. Курило В. С., Савченко С. В., Караман О. Л.** Соціалізація особистості в умовах гібридної війни: монографія. Старобільськ, 2018. С. 129–148.
- 7. Ляшенко В. І.** Формування життєвої компетентності дітей-інвалідів у центрах ранньої соціальної реабілітації: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / ЛНПУ ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2005. 9 с.
- 8. Максименко С. Д., Соловієнко С. О.** Загальна психологія: навчальний посібник. Київ, 2000. 158 с.
- 9. Печенко І. П.** Соціалізація дітей в умовах сільських, навчально-виховних комплексів «Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад»: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Інст. проб. вих. АПН України. Київ, 2003. 8 с.

10. Позднякова О. Л. Формування соціальної компетентності учнів з обмеженими можливостями здоров'я засобами проектної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / Нац. пед. унів. ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2011. 11 с. **11. Осадча К. П.** Формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2010. 23 с. **12. Семчук С. І.** Особливості впливу засобів масової інформації на соціалізацію дітей дошкільного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / ДЗ «Півд. Укр. нац. унів. ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2010. 11 с. **13. Скірко Р. Л.** Формування соціальної компетентності майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Кл. прив. унів. Запоріжжя, 2010. 11 с. **14. Фалько Н. М.** Психологічні особливості особистісно-професійного становлення студентів психолого-педагогічних спеціальностей: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07 / ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2009. 10 с. **15. Шеїна Л. О.** Студентське самоврядування як засіб соціалізації молоді: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 13.00.05 / ЛНУ ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2010. 13 с.

References

1. Varianytsia, L. O. (2006). Dytiacha subkultura yak faktor sotsializatsii molodshoho shkoliara v navchalno-vykhovnomu protsesi [Children's subculture as a factor of socialization of a junior schoolboy in the educational process]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian]. **2. Hodlevska, D. M.** (2007). Formuvannia profesiinoi komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv v umovakh pedahohichnoho universytetu [Formation of professional communicative competence of future social workers in the conditions of a pedagogical university]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. **3. Hushchyna, T. Yu.** (2008). Vnutrishnoosobystisnyi konflikt yak faktor sotsializatsii studentskoi molodi [Intrapersonal conflict as a factor in the socialization of student youth]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. **4. Doktorovych, M. O.** (2007). Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti starshoho pidlitka z nepovnoi sim'i [Formation of social competence of a senior teenager from an incomplete family]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. **5. Kurinna, S. M.** (2004). Osoblyvosti sotsializatsii ditei shesty-semy rokiv v riznykh umovakh zhyttiediialnosti [Features of socialization of children of six to seven years in different conditions of life]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian]. **6. Kurylo, V. S., Savchenko, S. V. & Karaman, O. L.** (2018). Sotsializatsiia osobystosti v umovakh hibrydnoi viiny [Socialization of personality in the context of hybrid war] (pp. 129-148). Starobilsk [in Ukrainian]. **7. Liashenko, V. I.** (2005). Formuvannia zhyttievoi

kompetentnosti ditei-invalidiv u tsestrakh rannoi sotsialnoi reabilitatsii [Formation of vital competence of children with disabilities in the centers of early social rehabilitation]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian]. **8. Maksymenko, S. D.** & Soloviienko, S. O. (2000). Zahalna psykholohiia [General Psychology]. Kyiv [in Ukrainian]. **9. Pechenko, I. P.** (2003). Sotsializatsiia ditei v umovakh silskykh, navchalno-vykhovnykh kompleksiv «Zahalnoosvitnii navchalnyi zaklad – doshkilnyi navchalnyi zaklad» [Socialization of children in rural, educational and educational complexes «General educational institution – preschool educational institution»]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. **10. Pozdniakova, O. L.** (2010). Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti uchniv z obmezhenymy mozhlyvostiamy zdorov'ia zasobamy proektnoi diialnosti [Formation of social competence of students with disabilities with the means of project activity]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. **11. Osadcha K. P.** (2010). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv informatyky u protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin [Formation of professional competence of future teachers of informatics in the process of study of professional disciplines]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Vinnytsia [in Ukrainian]. **12. Semchuk, S. I.** (2010). Osoblyvosti vplyvu zasobiv masovoi informatsii na sotsializatsiiu ditei doshkilnoho viku [Features of media influence on the socialization of children of preschool age]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian]. **13. Skirko, R. L.** (2010). Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti maibutnikh praktychnykh psykholohiv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of social competence of future practical psychologists in the process of training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Zaporizhzhia [in Ukrainian]. **14. Falko, N. M.** (2009). Psykholohichni osoblyvosti osobystisno-profesiinoho stanovlennia studentiv psykholohopedahohichnykh spetsialnostei [Psychological peculiarities of personality-professional formation of students of psychological and pedagogical specialties]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian]. **15. Sheina L. O.** (2010). Studentske samovriaduvannia yak zasib sotsializatsii molodi [Student self-government as a means of socializing youth]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].

**Назмієв А. О. Сутність індивідуально-психологічного
компоненту соціальної компетентності особистості**

Статтю присвячено проблемі визначення сутності індивідуально-психологічного компоненту соціальної компетентності. На основі аналізу наукових робіт індивідуально-психологічний компонент соціальної компетентності студента ЗВО розглядається як унікальна, неповторна комбінація фізіологічних, психічних та психологічних якостей особистості, який визначає індивідуальний стиль життєдіяльності та розвитку особистості у взаємодії із соціумом. В ході дослідження

зазначено що, індивід народжується з властивими йому конкретними задатками, на ґрунті яких упродовж життя залежно від умов виховання розвиваються й формуються притаманні певному індивіду будова та функції організму, особистісне психічне буття, психологічні якості. Саме досліджувані нами індивідуально-психологічні якості дозволяють особистості бути успішною в освітній, соціокультурній, професійній діяльності на основі гармонійного співіснування внутрішнього світу та зовнішньої мінливої соціальної реальності.

Ключові слова: соціальна компетентність, соціалізація, індивідуально-психологічний компонент, індивідуальність, психіка.

Назміев А. А. Сущность индивидуально-психологического компонента социальной компетентности личности

Статья посвящена проблеме определения сущности индивидуально-психологического компонента социальной компетентности. На основе анализа научных работ индивидуально-психологический компонент социальной компетентности студента ЗВО рассматривается как уникальная, неповторимая комбинация физиологических, психических и психологических качеств личности, который определяет индивидуальный стиль жизнедеятельности и развития личности во взаимодействии с социумом. В ходе исследования отмечено что, индивид рождается с присущими ему конкретными задатками, на основе которых в течение жизни в зависимости от условий воспитания развиваются и формируются присущие определенному индивиду строение и функции организма, личностное психическое бытие, психологические качества. Именно исследуемые нами индивидуально-психологические качества позволяют личности быть успешной в образовательной, социокультурной, профессиональной деятельности на основе гармоничного сосуществования внутреннего мира и внешней меняющейся социальной реальности.

Ключевые слова: социальная компетентность, социализация, индивидуально-психологический компонент, индивидуальность, психіка.

Nazmiiev A. The Essence of the Individual-Psychological Component of Social Competence of the Individual

The article is devoted to the problem of determining the essence of the individual-psychological component of social competence. Based on the analysis of scientific works, the individual-psychological component of the social competence of the student is considered as a unique, unique combination of physiological, psychological and psychological qualities of the individual, which determines the individual life style and personality development in interaction with society. In the course of the study it is stated that an individual is born with specific inclinations inherent in him, on the

basis of which during the life depending on the conditions of education the structure and functions of the organism, personal mental being, psychological qualities develop and form. Our individually psychological qualities allow us to be successful in our educational, socio-cultural, professional activities because of the harmonious coexistence of the inner world and the external changing social reality.

Key words: social competence, socialization, individual-psychological component, individuality, psyche.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2020 р.

Прийнято до друку 01.03.2020 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.